Přerovský zámek

Dříve nežli povstala obec Přerov, byl tu pouze krajský či župní hrad na pahorku, nejvýš nad okolní krajinou se vypínající. Přerov sám vznikl z hradního podhradí. Hrad byl pak přeměněn v nynější zámek.

Obyvatelé kraje byli, jako jinde, povinni zemskou robotou k přerovskému hradu, pracovati totiž na udržování jeho, jakož i příkopu a valu v dobrém stavu. Zde sídleli knížecí správcové kraje (purkrabí), kteří se připomínají do konce XIV. století.

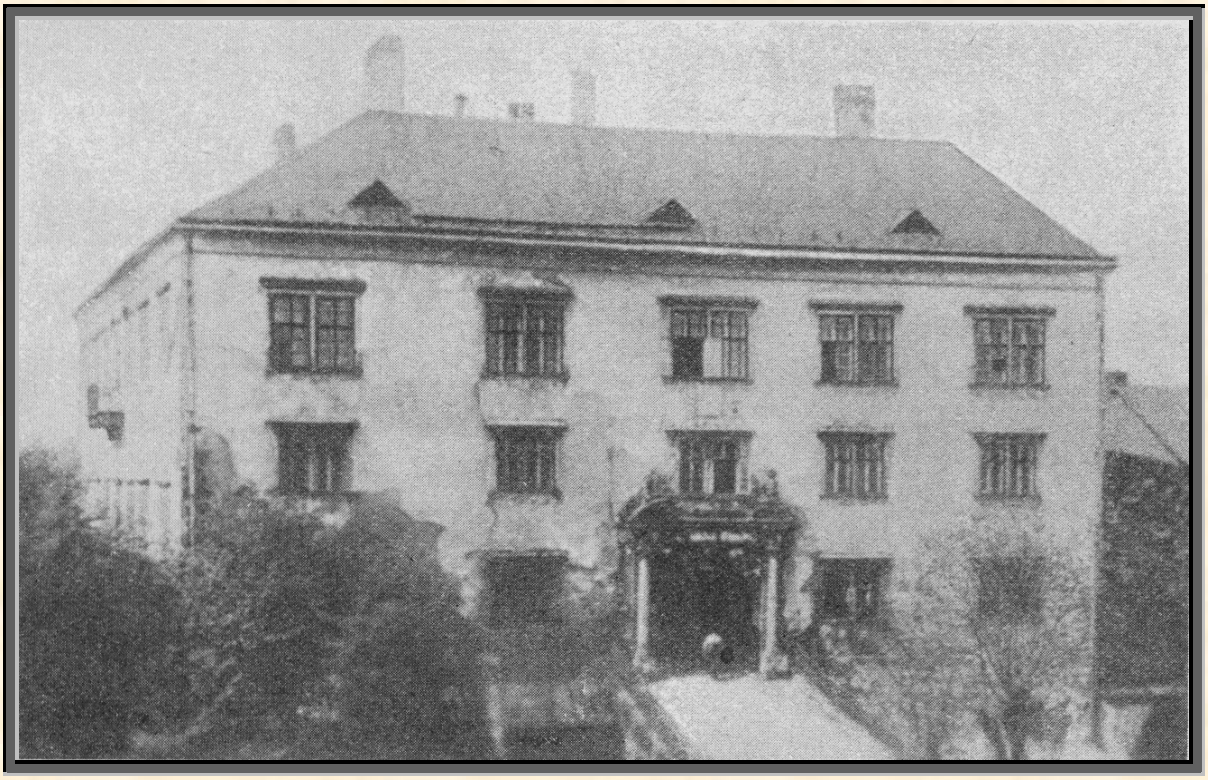

Průčelí zámku s hlavní bránou

Podhradí, zvané pak Přerov, bylo nynější Masarykovo náměstí; za starých dob slulo Dolní Město. V podhradí se usazovali od dávných dob rolníci, řemeslníci, obchodníci.

Hrad Přerov patří k nejstarším osadám Moravy a byl již v XI. století střediskem zvláštního úkrají.

Za dob nejstarších byl hrad obehnán trojnásobnou zdí, dvě hlavní brány, kromě vypadní branky k Bečvě, každodenně se zavíraly.

Po vpádu Tatarů, kdy byl hrad Přerov r. 1241 úplně zničen, obnovil hrad i město král Přemysl Otakar II. a za útrapy, kterých Přerov zakusil, udělil mu r. 1257 práva a svobody, jakých užíval Olomouc.

Přerov těšil se zvláštní péči markraběte Jana ; r. 1350 dal markrabě Jan Dolní Město opatřiti zdmi; roku 1355 daroval mu i dva trhy týdenní v úterý a v pátek. Purkrabím byl tehdy Ješek zv. Kokir.

Markrabě Jan odkázal r. 1366 Moravu svému nejstaršímu synu Joštovi, druhému pak synovi Janu Soběslavovi poručil některé hrady a města, mezi nimi též Přerov jakožto léno.

R. 1438 byl Přerov od přívrženců markraběte Albrechta přepaden, hrad a město byly do základů zbořeny a vypáleny. Při tom byly též zničeny originály výsad města Přerova. Tyto byly pak obnoveny králem Albrechtem r. 1439.

Zapomenutý Přerov

Kolem téhož roku zmocnil se Přerova násilně Vilém Puklice z Pozořic a zjednal si na Přerov i právo zástavní na 1200 kop grošů. Za 2 léta, když už Vilém zatím zemřel, vydal jeho bratr Boček r. 1442 zástavní list hejtmanu Janovi z Cimburka.

Majitel panství Přerova Vok ze Sovince zastavil r. 1457 město i hrad Janu Tovačovskému z Cimburka, po němž zástavu zdědil Ctibor z Cimburka a ten ji postoupil r. 1470 Albrechtu Kostkovi z Postupic. Přerov se stává tehdy městem poddanským, z města zůstává jen podhradí, zatím co kopec zůstává neobydlen. Kostka postoupil pak právo zástavní r. 1475 Vilémovi z Pernštejna i s vesnicemi Předmostím, Šířavou, Lhotou a Čechami, za náklad, jejž byl učinil na stavbu i opravu hradu.

Tehdy byl Přerov ohrazen zdí od časů markraběte Jana z r. 1350. Nad ním na kopci vypínal se hrad, rovněž hradební zdí a příkopem opevněný, ale tak, že hradební zeď s příkopem obklopovaly kopec na samém jeho úpatí; mezi nimi a hradem bylo značné prostranství, kde bylo možno budovati domy měšťanské.

Vilém z Pernštejna se postaral o to, aby okolí zámku bylo osazeno, čímž teprve povstalo Horní Město. Chtěje dosíci osazení kopce co nejrychlejšího, „ráčil jest dáti lhótu a plnu svobodu těm, kteříž se na kopci Přerově stavějí a stavěti budu za deset let a ti obyvatelé na kopci po vyjití té lhóty povinni budu z domuov plat v roce dávati dvakráte." Každý obdržel dříví, potřebné k stavbě, z lesů helštýnských a díl ostrova tak, aby každý dům měl zahrádku. Tehdy, v r. 1479, se mluví o zvláštním právu kopečkem. Podle práva kopeckého požívali obyvatelé Horního Města práv a svobod, podle nichž byli zproštěni mnohých povinností. R. 1487 zprostil Vilém obyvatele na kopci povinnosti zastávati úřady v obci, řemeslníci pak nemuseli míti cechů; všichni byli osvobozeni od hlásek.

R. 1484 zahájil Vilém z Pernštejna přestavbu hradu. Král Matyáš listem ze 4. Července 1484 dovolil Vilémovi vybudovati hrad, „jakž se jemu nejlépe zdáti bude," a slíbil, v případě, že by se on nebo jeho potomci Přerova ujali, náklad, na stavbu vynaložený, jemu neb potomkům dle slušného uznání nahraditi. Vilém asi budovu hodně rozšířil, neboť od té doby sluje budova tato — zámek. Byl jednopatrový, čtvercového půdorysu, se sdruženými okny v silném zdivu. Podobná okna prolomena zdivem kulaté věže, zakončené galerií na štíhlých sloupcích. Na rozích zámku bývala sgrafitová armatura ze čtverců a obdélníků, z nichž každý rozdělen úhlopříčnou na pole červené a bílé. Po padacím mostě přes hluboký příkop přicházelo se k jednoduchému portálu, ověnčenému řetězy divokého vína, a síní o polokruhovité válené klenbě do dvora, zdobeného kolem arkádovým loubím a odtud do světlých komnat, jichž stropy překlenuty tak, že žebra klenby protínala se uprostřed v pravém úhlu. Stropy komnat vyzdobeny štukovými závity ornamentu listového, neb elipsovitým věncem z růží, okřídlenými andílky a dětskými tvářičkami.

Z původního gotického slohu zachovaly se do doby přítomné jen nepatrné stopy, a to na zámku v masivních pilířích pod těžkým zdivem průčelí, pak v bývalé přízemní kapli, zařízené Vilémem z Pernštejna v renesančním již zámku, která se vyznačovala vysokou klenbou gotickou, se znakem Pernštejnů na vrcholu, a konečně v tak zv. mazhauzu, čili síni měšťanského domu.

Kolem roku 1510 byla prostora u zámku asi již zastavěna a zbývala ještě nějaká část pod kopcem na jeho úpatí při samých hradbách zámeckých.

Po Vojtěchu Koželuhovi, usazeném tam r. 1485, usazovali se tam též jiní, ale Vilém si přál, aby veškerá posud volná místa zde byla zastavěna. Proto r. 1510 dal těm, kteří pod kopcem, a to cd mlýna (nynější Spálenec) až k jeho dvoru stavěti budou, lhůtu na 10 let, což rozšířil i na ty, kdož si domy již byli vystavěli. Obdrželi též právo kopecké a jiné ještě výhody. Každému přidal též zahradu ze svého gruntu, aby lépe seděti mohli.

R. 1513 koupili přerovští měšťané od Viléma dvůr u zámku pod valem se štěpnicí. Dvůr měli osaditi nejméně šesti hospodáři, na purkrechty rozdělené, kteří se měli spravovati právem kopeckým.

Syn Vilémův Jan z Pernštejna svolil r. 1518, aby se lidé usazovali a sobě grunty stavěli na nivách, zv. „na Trávníku" a měli užívati též práv kopeckých.

Zapomenutý Přerov

Když r. 1520 žádali Hornoměstští, aby jim Jan z Pernštejna nadání, Vilémem udělená, potvrdil, učinil tak a provedl spojení Horního i Dolního Města v obec jedinou, a radnice v Horním Městě stala se oběma městům společnou.

Když zemřel Jan z Pernštejna roku 1548, nastoupil po něm syn Vladislav, a po něm syn tohoto, Jan z Pernštejna. Tou dobou klesla sláva Pernštejnů, a řečený Jan prodal hrad i město Přerov Janu Mančíkovi z Laru. Ježto kupitel brzy zemřel, nabídnuto bylo panství přerovské r. 1596 měšťanstvu přerovskému za 52.000 mor. zlatých. Poněvadž však město Přerov bylo poddanským městem a nesmělo míti v majetku statek, zapsaný v deskách zemských, muselo statek prodati Bedřichu st. z Žerotína za 30.000 zlatých. Téhož roku 1596 uzavřeli přerovští s Bedřichem smlouvu, kterou vyznali, že se jemu i jeho potomkům v pravé a dědičné člověčenství a poddanost uvazují. Za to jim daroval Bedřich těch 30.000 zlatých, aby tím snáze Janovi z Pernštejna zaplatiti mohli, a též jim potvrdil všechny výsady.

Jen jednu věc učinil Bedřich nepříznivou pro město, že odloučil předměstí, či jak se tehdy říkalo, ulici Šířavu od města, z čehož prý měli škodu jak přerovští, tak i šířavští. Bedřich vládl Přerovem jen dvě léta. Zemřel r. 1598. Statek Přerov odkázal Karlu st. z Žerotína a dítkám jeho mužského pohlaví „ze strejčenské lásky".

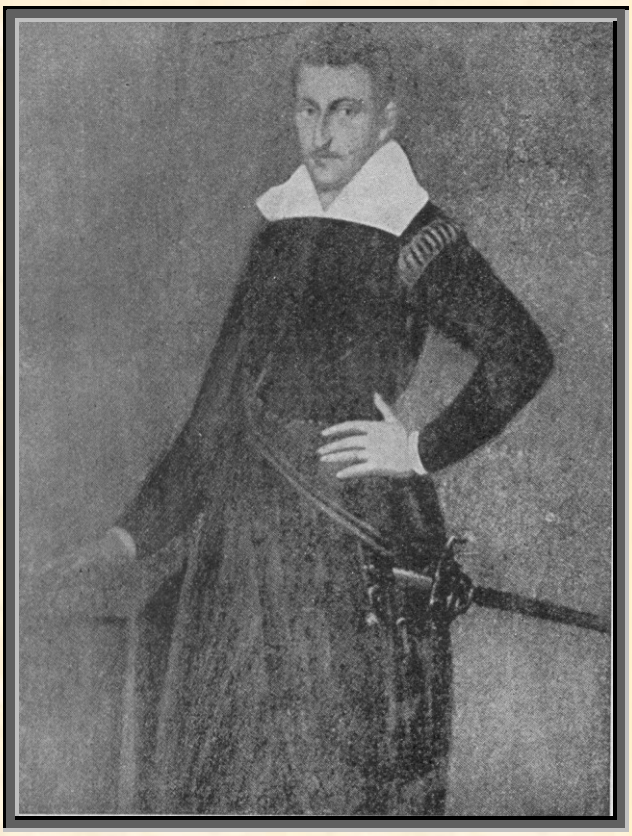

Karel starší Ze Žerotína

Karel potvrdil Přerovu roku 1600 všecky výsady jemu propůjčené panovníky i pány z Cimburka, Pernštejna i z Žerotína. Ulici Šířavu pak opět připojil k městu.

R. 1605 překročil Bočkaj hranice z Uher do Moravy a hrozilo válečné nebezpečí též Přerovu. Tu Karel poradil Přerovanům, aby v případě války sousedé z Dolního Města uchýlili se na Horní Město i s majetkem. Na Horním Městě mají několik děl, které by na brány mohli vytáhnouti, a brány tak pevně zatarasiti. Ale hajduci Bočkajovi se zastavili v jižní Moravě a na Přerov už nedošli.

Podle listu Karla z Žerotína, psaného Volfovi ze Strážnice (8. října 1605), byly v zámku tyto místnosti: sborová světnice, knihovna, sklep se světnicí sborovou, sklep na stříbro, stará šatna. Do Přerova přijel Karel kolem 25. září 1605 i s rodinou a zůstal tam až do jara 1606.

Obec Přerov pořídila r. 1609 svým nákladem hodiny na půl orloje i s cymbálem, a umístila je se svolením Karlovým na hradní věži. Při tom otcové města požádali Žerotína, aby jim vydal revers, kterým by je ujistil, že jim nikdo v budoucnosti v užívání těch hodin a cymbálu nebude překážeti. A Karel jim revers takový skutečně vydal.

V 1. 1610—1612 byl zámek od Karla z Žerotína zvětšen a obnoven nákladem přes 1000 zl. Práci provedl přerovský architekt Gregor. Zvětšení to se vztahovalo asi jen ku přístavbě druhého patra. Věž zámecká zůstala nedotčena a zdobily ji hodiny z r. 1609.

Zapomenutý Přerov

Původní nejstarší částí města jest Masarykovo náměstí, dříve Dolní náměstí, vzniklé záhy po založení hradu. To náměstí nezachovalo ze svého starobylého rázu ničeho, kdežto mladší náměstí Horní činí i teď dojem středověkého města.

Horní náměstí obkličují zbytky původního opevnění silnými zdmi, s vyčnívajícími baštami.

Na Horní náměstí vedly dvě brány: při východu „na Marku", která r. 1485 sluje Dolní branou a u kaple sv. Jiří, která slula asi Horní brána.

Zámecká kaple sv. Jiří byla původně kaplí královskou, pokud Přerov byl městem zeměpanským. Je původu starého. Má oltář a kryptu, v níž pochován roku 1740 ryt. Jan Želecký z Počenic, tehdejší pán panství přerovského. Tato kaple, původně šindelem krytá, vyhořela roku 1760, načež bílým plechem pobita. Po požáru r. 1868 opravena novou střechou a věžičkou.

Po smrti Karla st. z Žerotína zdědil Přerov Baltazar (Baleár) z Žerotína, po něm František Ludvík a po tomto Karel Jindřich Žerotín.

Za Karla Jindřicha povstal spor mezi obcí Přerovem a konsistoří o platy přerovskému faráři Tačínovi, neboť obec pro neoblíbenost faráře v městě plat mu zastavila. Z toho důvodu vyřkla konsistoř exkomunikaci nad starou i novou přerovskou radou. Dne 24. května 1673 přijel do Přerova krajský hejtman Petřvaldský, aby spor urovnal. Zástupci obce hájili rázně a nadšeně obec proti křivdám od vrchnosti; přece však dal krajský hejtman radu uvězniti na zámku. Z toho povstalo v městě pobouření a proto radní písař s třemi měšťany odjel do Vídně dovolávat se tam ochrany u císaře. Uvěznění propuštěni na svobodu teprve 24. prosince.

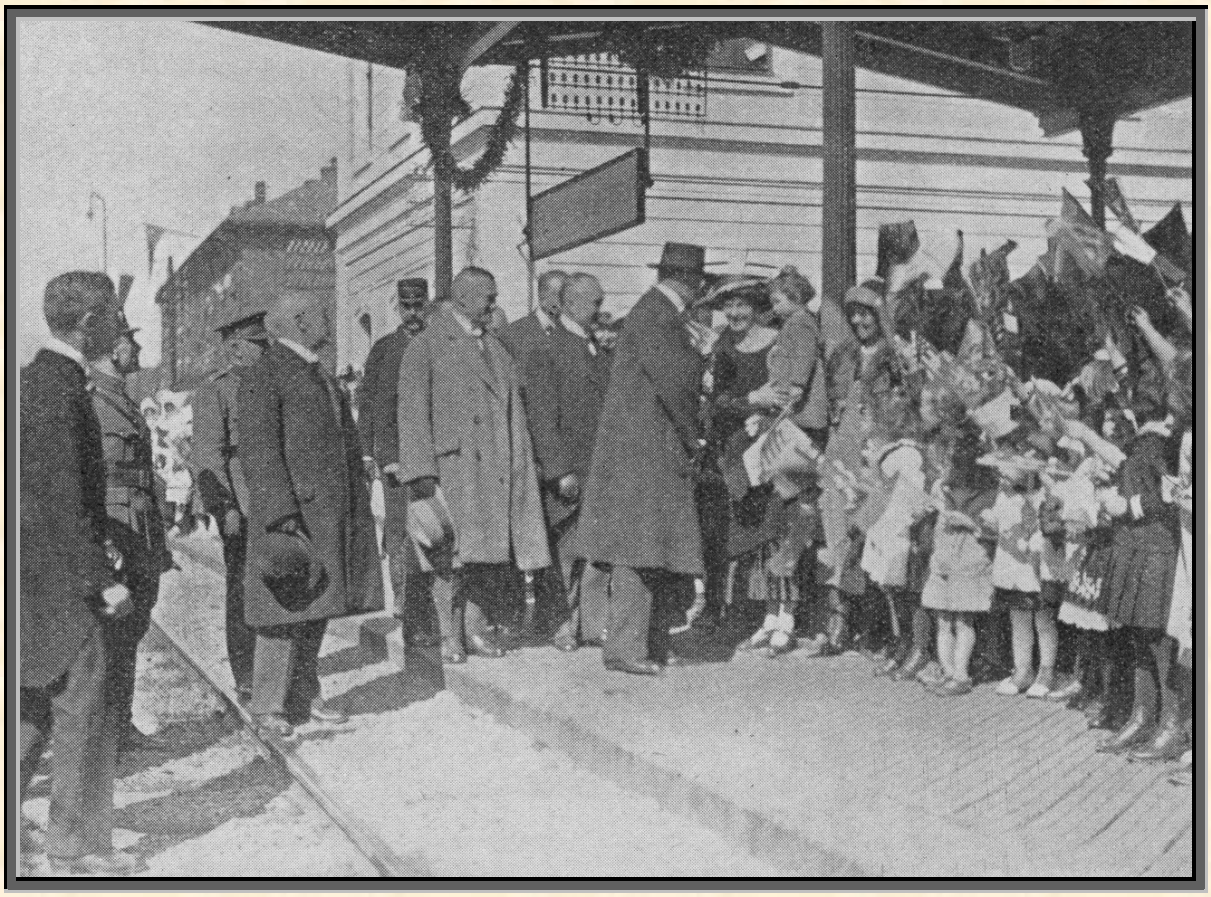

Vítání presidenta Masaryka na přerovském nádraží v r. 1921

Karel Jindřich zanechal dědictví značně zadlužené. I prodáno bylo r. 1690 při 3. Dražbě pod cenou za 64.000 zl. Karlu Sedlnickému z Choltic. Ten pak je prodal i s rytířským sídlem Bravanskem Bohumilu hraběti z Windischgrätzu. Po jeho smrti zdědil Přerov jeho syn Leopold a ten je roku 1732 prodal Janu

Želeckému z Počenic. Po smrti tohoto zakoupil Přerov Amand Petřvaldský, pán na Tovačově. R. 1763 připadlo panství Františku hr. z Khuenburku, který je již roku 1766 prodal Arnoštovi z Petrášů. Ten postoupil své jmění r. 1774 svému synu Františkovi.

R. 1780 prodali zemští plnomocníci pro dluhy panství přerovské, a sice Přerov, Želátovice a Tučín, Hyacintu ryt. z Brettonu. Od tohoto koupil panství r. 1795 Antonín hr. Magnis za 210.000 zl. v celkové výměře 4446 měřic. V majetku rodiny Magnisů zůstalo panství přerovské až do světové války.

Od dob Karla st. z Žerotína bylo Horní náměstí sevřeno dvojí zdí s hlubokým příkopem mezi nimi. Roku 1819 prodala obec se svolením gubernia příkop měšťanům, kteří měli zahrádky za svými domy na městské vnitřní zdi, takže se do nich vcházelo do výše téměř dvou poschodí. Měšťané vnější hradební zeď strhli, příkopy zasypali a zvýšili, zahrádky pak snížili a vše vyrovnali. Obě dvojité věžní brány — Dolní u měšťanského pivovaru a Horní u kaple sv. Jiří — dala obec po požáru r. 1830 zbořiti a kamení z nich upotřebeno na dlažbu města. Na Horním náměstí i na Dolním byly kašny, do nichž se vedla voda z Bečvy strojem při bývalém městském Hrubém mlýně na levém břehu řeky. Při požáru r. 1661 mlýn shořel a odtud zván Spálený (na Spálenci); stroj i potrubí zničeny, kašny odstraněny, ačkoli mlýn byl opět postaven.

Zámek, postavený na vyvýšeném místě, dává městu význačný ráz zdaleka. Věž z doby Pernštejnů za časů žerotínských končila vrcholem homolovité podoby, jak je zřejmo z obrazů, pocházejících z doby před rokem 1772. Petráš dal r. 1772 homoli snésti a udělati jakousi „světelnou věž", jako rozhlednu do okolního kraje. Tím nabyla věž podoby nynější bašty.

V zámku bývala také kaple, kde se konávaly bohoslužby. V 18. stol. byla kaple zrušena. Zbytky z ní bylo znamenati ještě v r. 1834.

R. 1850 byly konečně zrušeny úřady vrchnostenské a zřízeny úřady císařské. Toho roku zřízen byl v Přerově okresní soud.

Přerov, který měl dosud obecní radu s primátorem v čele, prvního a druhého purkmistra, rychtáře a 8 konšelu (radních), dosazovaných vrchností, k tomu syndika, voleného od rady, dostal od r. 1850 od obce voleného starostu a dva obecní radní.

Dne 8. dubna 1918 koupilo přerovský zámek město Přerov i s právem patronátním. Když byla pro okresní soud postavena úřední budova ve Smetanově ulici, vystěhoval se soud ze zámku do nové budovy, a město Přerov přikročilo k obnově zámku, zubem času velmi ohlodaného. Za dozoru Památkového úřadu a s podporou státu byl zámek obnoven v r. 1930 a věnován museím. V přízemí do dvora byl udělán sál, který se hodí pro menší výstavy obrazů, pro přednášky a pod. Ostatní komnaty, pokud to bylo možno, ponechány a obnoveny v původním slohu. V zámku je nyní umístěno Městské museum s Hudečkovými sbírkami motýlů a brouků, Teličkovo museum vykopávek, Museum Komenského a Museum legionářské.

Tak šlechtické druhdy sídlo stalo se útulkem vzácných lidových i kulturních památek, z nichž čerpati poučení umožněno každému, kdo projeví zájem o staré památky, dochované na naše časy.

Zdroj: Přerovsko-Kojetínsko (1933)